Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap

NORMEN VOOR HISTORICI

Versie augustus 2026[1]

Het Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG) heeft in 2023 als beroepsvereniging een ethische code, *Normen voor historici* genaamd, geformuleerd en gepubliceerd. Deze code is bedoeld voor alle historici die beroepsmatig betrokken zijn bij de productie en verwerving van historische kennis, én reflectie op historische kennis in Nederland.

De *Normen voor historici* zijn beroepsnormen en beogen historici te helpen de integriteit van de geschiedbeoefening te respecteren en te beschermen, en de voorwaarden voor een verantwoord publiek debat over het verleden te bevorderen. Ze zijn bedoeld als ondersteuning bij onderwijs en preventie, als stimulans voor de discussie over de basisbeginselen van het beroep, als langetermijnstrategie om misbruik tegen te gaan en als hulpmiddel om de professionaliteit van historici aan de buitenwereld, met inbegrip van aanklagers en rechters, duidelijk te maken. **Ze hebben niet tot doel om het beroep van historici te bevriezen of sancties uit te vaardigen**.

Deze *beroepsnormen* zijn een uitgebreide en op de Nederlandse situatie toegespitste bewerking van het *Statement on Standards of Professional Conduct* van de American Historical Association (AHA), in het bijzonder de versie van 2023. De *Standards* zijn zelf het resultaat van aandacht voor beroepsethiek die tot 1974 teruggaat. De *Beroepsnormen* beperken zich zoveel mogelijk tot wat specifiek voor de geschiedbeoefening geldt en dienen daarom te worden gebruikt in samenhang met de bredere richtlijnen van de Koninklijke Nederlands Academie van Wetenschappen (KNAW) (zie *Beknopte leeslijst*). Aangezien de *Beroepsnormen* het onderwerp zijn van voordurende discussie in de gemeenschap van historici, als antwoord op nieuwe perspectieven, problemen of uitdagingen, zal deze editie van augustus 2026 zo nodig regelmatig door de Algemene Ledenvergadering van het KNHG worden herzien.

[1] Oorspronkelijke versie werd in juni 2023 gepubliceerd. Een aangepaste versie verscheen in juni 2025. Deze voorliggende versie is in augustus 2026 gepubliceerd.

Inhoudsopgave

1. Het beroep 3
2. De gemeenschappelijke waarden 4
2.1. Kernwaarden 7
3. De wetenschappelijke aspecten 7
4. Plagiaat 10
5. Kennisverwerving 12
6. Het publieke debat 13
7. Reputatie en vertrouwen 14
Beknopte leeslijst 16
1. Geschiedenis en aanverwante wetenschappen 16
2. Wetenschap in het algemeen 16

1. Het beroep

Mensen geven betekenis aan het verleden. Ze vertellen erover en nemen deel aan de totstandkoming en verwerving van historische kennis via verhalen, geschreven teksten, beelden, voorwerpen, tradities en rituelen. Deze betekenisgeving is een van de meest fundamentele activiteiten van mensen om zichzelf en hun wereld te begrijpen. Het is een doorgaand proces waarbij ze het verleden heel verschillend kunnen interpreteren. De dialoog daarover maakt deel uit van de menselijke ervaring maar is in de loop der tijd van vorm veranderd.

Beroepshistorici hebben veel baat bij deze oude en breed gedeelde fascinatie voor het verleden. Weinig vakgebieden zijn zo toegankelijk en boeiend voor het bredere publiek als de geschiedwetenschap. Tegelijkertijd hebben individuen, gemeenschappen en overheden vaak een belang bij de wijze waarop het verleden verstaan en gepresenteerd wordt. Historische kennis en erkenning kan mensen en groepen eren maar ook uitsluitend beleid legitimeren. Daarom kan geschiedenis discussies, emoties en controverses oproepen in het publieke debat.

Mensen met verschillende disciplinaire achtergronden, zoals journalisten en amateurhistorici, publiceren ook historische studies. Beroepshistorici moeten bijgevolg beseffen dat zij nooit het monopolie op hun eigen discipline hebben, en dat dit eerder een kracht dan een zwakte is. De openheid van de geschiedwetenschap is een van haar meest aantrekkelijke kanten, hierdoor vernieuwt zij zich voortdurend en blijft ze maatschappelijk relevant.

Wat definieert personen die betrokken zijn bij de totstandkoming van historische kennis? **Historici zijn zij die het verleden onderzoeken en interpreteren aan de hand van de regels van de geschiedwetenschap**. Zij hebben meestal een historische opleiding gehad en werken in zeer uiteenlopende contexten: in musea en bibliotheken, in scholen en academische instellingen, in bedrijven en organisaties. Sommigen verdienen hun brood uitsluitend met werk dat verband houdt met het verleden; voor anderen is de geschiedbeoefening een serieuze hobby. Al deze historici delen bepaalde kernwaarden die hun activiteiten sturen en hun oordeel onderbouwen wanneer zij bijdragen aan het collectieve begrip van het verleden. Deze gedeelde waarden voor het uitvoeren en beoordelen van onderzoek, het ontwikkelen en evalueren van interpretaties, het communiceren van nieuwe kennis, het omgaan met ethische dilemma's en, niet in de laatste plaats, het vertellen van verhalen over het verleden, definiëren de geschiedwetenschappelijke praktijk.

2. De gemeenschappelijke waarden

Historici streven bij hun onderzoek naar verdieping en verbreding van hun kennis en begrip van het verleden. **Waarheidsvinding** is dan ook hun hoogste doel. Daarmee is niet gezegd dat historici de waarheid in pacht hebben of dat filosofische waarheidstheorieën één op één toepasbaar zijn op het werk van historici. Historische kennis is nooit statisch, neutraal of compleet, en altijd voorlopig. Waarheidsvinding drukt veeleer een streven uit: historici zijn herkenbaar aan hun inspanningen om het verleden in al zijn veelkleurigheid en meerstemmigheid te begrijpen aan de hand van controleerbare bronnen die vanuit een helder geformuleerde vraagstelling methodisch wordt onderzocht.

Van groot belang bij waarheidsvinding is een **kritische dialoog** – met elkaar, met het ruimere publiek en met de historische bronnen – waarbij historici individuen en samenlevingen uit het verleden ondervragen op zoek naar antwoorden op urgente kwesties die toen werden en vandaag worden opgeworpen. Om de integriteit van geschiedwetenschap en historische praktijk te waarborgen, is het cruciaal dat hierin relevante nieuwe historische opvattingen en tot dusver ondervertegenwoordigde perspectieven worden geïntegreerd. Historici voeren zo'n kritische dialoog ook met zichzelf: **professionele zelfreflectie** is onmisbaar voor het streven naar meer kennis en begrip van het verleden. Dit houdt in dat historici niet snel tevreden zijn. Ze zijn bereid hun inzichten te heroverwegen in het licht van constructieve feedback en zijn in staat te reflecteren op hun eigen standplaatsgebondenheid. Deze professionele zelfreflectie komt de kwaliteit van het historisch werk ten goede.

Historici kunnen dit werk niet met succes doen zonder onderling **vertrouwen en respect**. Door hun vak integer uit te oefenen, kunnen zij een reputatie van betrouwbaarheid verwerven. Het vertrouwen en respect van zowel collega's als het ruimere publiek behoren tot de grootste en zwaarst bevochten verworvenheden van historici. Om dit vertrouwen en respect te behouden, mogen ze zich niet laten leiden door taboes of angst voor onwelgevallige waarheden. Ze zijn het aan hun beroep verplicht om het verleden zo goed en grondig mogelijk te duiden – ook als dit tot ongemakkelijke of onwelkome inzichten leidt. Dat wil zeggen dat historici de **intellectuele moed** nodig hebben om waarheidsvinding voorrang te geven boven wat politiek, sociaal of anderszins goed uitkomt.

Hoewel historici het met elkaar oneens zijn over veel zaken, vertrouwen en respecteren ze elkaars werk toch als dat aan de basisvoorwaarden voldoet. Alle historici geloven in het respecteren van **de integriteit van de historische bronnen**. Zij verzinnen zelf geen bewijsmateriaal en gebruiken geen technologieën die kunnen leiden tot vervalsing of misleiding, omdat dit de betrouwbaarheid van historisch onderzoek ondermijnt. Vervalsing en fraude schenden de grondslagen waarop historici hun interpretaties van het verleden bouwen. Een vervalsing ondermijnt niet alleen de historische argumenten

van de vervalser, maar ook alle latere wetenschap die op deze vervalsing is gebaseerd. Zij die bewijsmateriaal of onderzoeksresultaten verzinnen, veranderen, negeren, verwijderen of vernietigen, maken het voor historici maar ook voor het bredere publiek moeilijk om ooit nog volledig op hun werk te vertrouwen.

Historici respecteren de historische bronnen, maar begrijpen dat de interpretatie ervan voortdurend verandert doordat zij primaire bronnen analyseren in het licht van de steeds groter wordende secundaire literatuur. Met **primaire bronnen** bedoelen historici alle vormen van bewijs – zoals geschreven teksten, artefacten, beelden, video's, websites, statistieken, mondelinge herinneringen, de gebouwde en natuurlijke omgeving – die bewaard zijn gebleven als getuigenissen van vroegere tijden. Onder **secundaire literatuur** verstaan zij doorgaans alle latere interpretaties van dat verleden, gebaseerd op bewijsmateriaal in de primaire bronnen. Dit onderscheid tussen primaire en secundaire bronnen is belangrijk voor historici. De grens trekken tussen beide is veel ingewikkelder dan het lijkt, want of een bron primair of secundair is, hangt grotendeels af van de vragen die historici eraan stellen. Op het meest basale niveau vereist de historische beroepspraktijk dat de integriteit van primaire bronnen en secundaire literatuur wordt gerespecteerd, dat ze kritisch worden onderzocht en dat historici op een eerlijke manier bijdragen aan de wetenschappelijke en publieke discussies over wat deze bronnen vertellen over het verleden en ook over wat ze niet belichten.

Een steeds groter deel van de bronnen uit het recente verleden wordt in digitale vorm gecreëerd en bewaard, wat nieuwe kansen en uitdagingen met zich meebrengt voor archivarissen en historici. Het gebruik van digitale technologieën heeft geleid tot een grotere hoeveelheid en verscheidenheid aan gegevens – ook uit oudere periodes – die gemakkelijk doorzoekbaar en beschikbaar zijn in online archieven en op digitale platforms. Het heeft daarnaast nieuwe onderzoeksmethoden mogelijk gemaakt zoals geautomatiseerde tekstanalyse en *datamining*. En het biedt nieuwe mogelijkheden voor de conservering van bronnen op lange termijn. Tegelijkertijd brengt het beheer van de enorme hoeveelheid digitale bronnen ook risico's met zich mee, zoals kwetsbaarheid voor verlies of vernietiging als gevolg van technologische veroudering of het gebrek aan adequate opslag- en reservesystemen. Bovendien dient te worden bepaald welke digitale bronnen moeten worden bewaard voor toekomstig onderzoek en welke kunnen worden verwijderd, en moeten de privacy en beveiliging van gevoelige digitale bronnen worden gewaarborgd. Ten slotte vragen digitale bronnen en de manier waarop zij toegankelijk zijn om digitale bronnenkritiek en algoritmische geletterdheid.

Respect voor de bronnen betekent ook dat **een duidelijk spoor moet worden achtergelaten voor latere historici**. Alle wijzigingen die historici aanbrengen bij het citeren of gebruiken van een primaire bron of gepubliceerd secundair werk, digitaal of gedrukt, moeten worden genoteerd. Het gemak waarmee gedigitaliseerde bronnen worden gereproduceerd en geraadpleegd vereenvoudigt deze praktijk, maar maakt

zorgvuldig citeren nog belangrijker. Daarom is het **wetenschappelijke apparaat** – dat wil zeggen bibliografieën en annotaties, en de bijbehorende institutionele bewaarplaatsen zoals archieven, bibliotheken en databases –essentieel voor de geschiedwetenschap. Het stelt andere historici en het bredere publiek in staat de stappen in een betoog na te gaan om er zeker van te zijn dat deze gerechtvaardigd zijn door de bronnen. Een goede annotatie biedt lezers ook de mogelijkheid om leemten in de historische bronnen aan te wijzen die twijfel zouden kunnen zaaien over een bepaalde interpretatie. Die controleerbaarheid draagt bij aan de betrouwbaarheid van het werk van historici. **Het vertrouwen dat andere historici in het werk van hun collega's stellen is cruciaal in de wetenschap**. Het bewijsmateriaal, de primaire bronnen en secundaire literatuur, in elk afzonderlijk geschiedwerk is een belangrijk uitgangspunt voor later onderzoek naar hetzelfde onderwerp. Langs deze weg kan een kritische bijdrage worden geleverd aan het collectieve vermogen om nieuwe vragen over het verleden te stellen en die te beantwoorden. Om al deze redenen hechten historici aan de **zorgvuldigheid** waarmee bronnen gebruikt en gedocumenteerd worden. Hoe slordiger hun annotatie, hoe moeilijker het voor andere historici is om hun werk te vertrouwen en hoe minder betrouwbaar het beroep zal worden geacht.

Een kernbeginsel van de geschiedwetenschap dat voor niet-historici contra-intuïtief kan lijken, is de door historici breed gedeelde overtuiging dat **integere beoefening van de geschiedenis samen kan gaan met het innemen van een (wetenschappelijke) positie**. Aangezien mensen in het verleden opvattingen hadden die vaak sterk van elkaar – en van die in de huidige tijd – verschillen, proberen historici recht te doen aan die opvattingen door tot op zekere hoogte dat verleden door de ogen van tijdgenoten te zien. Dit geldt vooral wanneer mensen in het verleden het oneens waren of met elkaar in conflict kwamen, omdat een adequaat begrip van hun wereld hun meningsverschillen moet omvatten. **Uiteenlopende en tegenstrijdige perspectieven maken dan ook onderdeel uit van het verleden zelf en van de geschiedschrijving**.

Historici verschillen ook regelmatig van mening over hoe zij dat verleden moeten interpreteren, en soms betreffen die discussies zelfs 'basisfeiten'. Voor niet-historici kan dit bevreemdend zijn, vooral wanneer zij van mening zijn dat er onder historici toch consensus over een aantal vaststaande feiten en onveranderlijke zekerheden bestaat. Discussies onder historici over elkaars interpretaties zijn echter van vitaal belang voor de ontwikkeling van het vak. Meningsverschillen kunnen het historisch inzicht verdiepen en verrijken doordat zij resulteren in nieuwe vragen, nieuwe argumenten en nieuwe onderzoekslijnen. Historici vertrouwen op hun eigen perspectieven, maar zij onderwerpen deze ook aan een kritisch onderzoek door ze te toetsen aan die van anderen en ze te laten becommentariëren door andere historici.

De meest **fundamentele premisse van de geschiedwetenschap is dat we binnen bepaalde grenzen inderdaad voorbije werelden en vroegere tijden, waarvan in het heden nog enkel sporen zijn terug te vinden, kunnen kennen en begrijpen**. Alle

kennis moet echter in haar temporele en geografische context worden gesitueerd. Interpretaties en analyses van historische fenomenen worden bovendien beïnvloed door de waarden, interesses en overtuigingen van de historicus. Het is daarom wenselijk om bij de studie van het verleden oog te hebben voor verschillende perspectieven.

Om de dialoog tussen historici te bestendigen is **wederzijds respect, constructieve kritiek en openheid voor ideeën** van cruciaal belang. **De geschiedbeoefening gedijt dan ook in democratische samenlevingen waar vrijheid van meningsuiting, vrijheid van vereniging en academische vrijheid gerespecteerd en beschermd worden**. **Historici hebben baat bij goed burgerschap in de samenleving waar zij deel van uitmaken, zodat vrij onderzoek en vrij debat gewaarborgd blijven en gestimuleerd worden**.

2.1. Kernwaarden

Veel dilemma's in de historische beroepspraktijk kunnen dus worden opgelost als historici trouw zijn aan enkele **kernwaarden**:

- Zij zien waarheidsvinding als hun hoogste verantwoordelijkheid;
- Zij oefenen hun vak integer uit;
- Zij respecteren de bronnen;
- Zij verwijzen zorgvuldig naar hun bronnen;
- Zij erkennen waar en wanneer zij schatplichtig zijn aan het werk van anderen;
- Zij respecteren en verwelkomen gefundeerde afwijkende standpunten, ook en juist wanneer zij deze standpunten aan een kritisch onderzoek onderwerpen;
- Zij erkennen dat geschiedwetenschap een collectieve onderneming is die afhankelijk is van wederzijds vertrouwen;
- Zij beschamen dat vertrouwen nooit.

3. De wetenschappelijke aspecten

Integriteit in de wetenschappelijke geschiedbeoefening vereist enerzijds **besef van de eigen vooringenomenheid** en anderzijds **de bereidheid om deugdelijke methoden en analyses te volgen** waarheen deze ook mogen leiden. Daarom is het belangrijk dat historici hun bevindingen zorgvuldig beschrijven en beargumenteren, en hun bronnen beschikbaar stellen. Daarbij mogen ze geen bewijzen weglaten die tegen hun eigen interpretatie ingaan. Ze verzetten zich ook tegen vals of foutief gebruik van bewijsmateriaal en tegen pogingen om dergelijk vals of foutief gebruik te negeren of te verbergen.

Historici zetten zich daarnaast in om belangrijk historisch bewijsmateriaal (bronnen) te beschermen, waar het zich ook bevindt. De wetenschap is namelijk afhankelijk van de verspreiding van historische kennis via vele communicatiekanalen zoals boeken, artikelen, onderwijs, tentoonstellingen, films, historische sites, musea, juridische memoranda, getuigenissen.

Historici zijn afhankelijk van vrije en gelijke toegang tot archief-, bibliotheek- en museumcollecties. Dat betekent dat zij zich moeten hoeden voor acties die de toegang voor toekomstige historici in gevaar kunnen brengen. Hoewel historici de legitimiteit erkennen van het beperken van de toegang tot sommige bronnen om redenen van nationale veiligheid, eigendomsrecht en privacy, moeten zij zich beroepsmatig verzetten tegen onnodige en onterechte beperkingen van de openbaarheid van informatie. Het beroep vergt een zo groot mogelijke toegankelijkheid tot en publieke discussie over, historische bronnen.

Tegelijk zijn er grenzen aan wat historici zelf openbaar kunnen maken. Dit geldt in het bijzonder voor onderzoek met levende personen (interviews, *oral history*[2]). Hierbij dienen historici het principe van **geïnformeerde toestemming (*informed consent*)** te respecteren. Dit is het beginsel dat niemand aan wetenschappelijk onderzoek deelneemt zonder een verklaring van toestemming, die desgewenst op elk moment kan worden ingetrokken. In veel disciplines, zoals de medische en sociale wetenschappen, geldt schriftelijke toestemming als norm (in de medische wetenschap is het zelfs een juridische eis). Voor historici betekent geïnformeerde toestemming dat zij de aard en het doel van het onderzoek helder uitleggen aan betrokkenen, dat ze nagaan of deze de informatie goed begrijpen, dat ze hun toestemming schriftelijk vastleggen en dat ze zo nodig afspraken maken over accordering van citaten in een manuscript. Daarbij dienen ze zich bewust te zijn van (impliciete) machtsverhoudingen tussen interviewer en geïnterviewde. Historici mogen zonder expliciete toestemming ook geen persoonlijke data of gevoelig bronmateriaal (zoals audiovisuele interviews en interviewtranscripties) uploaden naar commerciële *cloud*-kunstmatige intelligentie-systemen, omdat deze data vaak eigendom worden van de aanbieder en gebruikt voor verdere training van de systemen.

In veel gevallen spelen levende personen echter geen rol in historisch onderzoek. Het principe van geïnformeerde toestemming is dan niet direct, maar soms wel indirect van toepassing. Er kan sprake zijn van *express non-consent* (bijvoorbeeld een dagboek waarin staat dat het niet door derden mag worden gelezen). Als de bronnen vrij toegankelijk zijn, zijn historici aan zo'n verbod niet gebonden, maar moeten zij het belang van openbaarmaking hiertegen wel nadrukkelijk afwegen. Hetzelfde geldt voor

[2] Voor historici die gebruik maken van *oral history* als methode, zie de Ethische Code Oral History Nederland die is opgesteld ter bevordering van de professionalisering van *oral history* als discipline.

implied non-consent (bijvoorbeeld gevoelige informatie waarvan het redelijk is te betwijfelen of betrokkenen of hun nabestaanden openbaarmaking op prijs zouden hebben gesteld). Historici hebben tot taak het belang van openbaarmaking af te wegen tegen *implied non-consent*.

Geïnformeerde toestemming is in historisch onderzoek dus een minder hard en breed toepasbaar beginsel dan in andere takken van wetenschap. Tegelijk zijn historici gebonden aan andere maatschappelijk gedeelde normen en waarden, die ook van kracht zijn in situaties waar toestemming van betrokkenen niet aan de orde is. **Respect voor menselijke waardigheid** mag te allen tijde van historici gevraagd worden, net als ethische reflectie op wat dat respect in een concreet geval betekent.

Dit geldt in het bijzonder als historici te maken krijgen met **kwesties van privacy en reputatie**. Als ze persoonsgegevens van nog levende personen verzamelen, moeten zij zich houden aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG). Schrijven ze over nog levende personen, dan bestaat er een spanning tussen het recht op privacy en reputatie van deze personen en het recht op vrije meningsuiting, inclusief wetenschappelijk onderzoek, van de historicus. Daartussen moet een afweging plaatsvinden. Publieke figuren hebben net als iedereen recht op privacy en reputatie, maar minder dan private figuren ('gewone burgers'). Ook neemt het belang van openbaarmaking snel toe naarmate de feiten langer geleden zijn.

Bij de doden ligt het ingewikkelder: de doden hebben privacy en reputatie maar geen *recht* op privacy of reputatie. Levenden hebben echter wel morele verantwoordelijkheden jegens de doden, namelijk **plichten van respect en bescherming**. Deze gelden ook voor historici. Ook hier moet het belang van openbaarmaking van feiten afgewogen worden tegenover mogelijke respectloosheid jegens de doden en tegenover benadeling van hun nabestaanden (in eerste instantie hun familie) of de gemeenschappen waartoe ze behoorden. Anonimisering en pseudonimisering zijn manieren om de privacy en reputatie van levenden en doden te beschermen, maar hebben als nadeel dat historische figuren daarmee minder zichtbaar worden en mogelijk waardering verliezen. (Voor nadere uitleg, zie *Privacy en reputatie: Een beknopte gids voor historici*.)

De verantwoordelijkheid van historici om het onderzoeksproces transparant en zorgvuldig te documenteren geldt ook bij het werken met **digitale bronnen en datasets**. Als historici digitale bronnen gebruiken, zowel *born digital* (bijvoorbeeld e-mails) als gedigitaliseerd (bijvoorbeeld scans van archiefstukken), moeten zij hun verwijzingen naar deze bronnen zo veel als mogelijk duurzaam traceerbaar maken, bijvoorbeeld door ook een *persistent identifier* (PID) te vermelden. Bij het gebruik van gedigitaliseerde bronnen melden zij bovendien dat gebruik is gemaakt van digitale reproducties.

Op basis van bronnen – digitaal en niet-digitaal– genereren historici data. Het gaat dan bijvoorbeeld om aangelegde datasets, foto's of aantekeningen. Als algemene stelregel geldt dat deze gegevens als Open Data gepubliceerd moeten worden. Bij Open Data moet wel rekening worden gehouden met het risico dat historische data zonder compensatie of ethische kaders worden gebruikt om commerciële kunstmatige intelligentie-modellen te trainen. 'Open' kan daarom ook betekenen: beschikbaar na contact en toestemming (*managed access*). Afwijking van de algemene stelregel is slechts gerechtvaardigd wanneer zwaarwegende belangen, zoals juridische beperkingen of ethische overwegingen, dit noodzakelijk maken. Persoonlijke aantekeningen hoeven historici niet per se te openbaren, tenzij dit noodzakelijk is om historisch werk te controleren. Historici streven bij het publiceren van hun data naar **transparantie**. Daarom documenteren ze de keuzes en methoden achter de dataverzameling, verwerking en interpretatie, zodat anderen de werkwijze kunnen begrijpen, de data kunnen vinden, reproduceren en deze eventueel kunnen hergebruiken (de FAIR-principes: Findable, Accessible, Interoperable, Reusable).

De door digitalisering en online beschikbaarstelling vergrote toegankelijkheid van historische bronnen brengt voor historici ook verantwoordelijkheden met zich mee. Samen met archiefinstellingen, die veel werk verrichten in het digitaliseren van bronnen, dienen zij zich in te zetten voor de verduidelijking en contextualisering van digitale bronnen. Digitalisering is een proces waarin keuzes worden gemaakt over selectie, vorm en toegankelijkheid. Over dit proces leggen historici rekenschap af, bijvoorbeeld door het gebruik van *data enveloppes*: modulaire bijlagen die informatie bieden over de herkomst, annotatie en mogelijke gevoeligheden van datasets. Historici moeten ook kritisch reflecteren op maatschappelijke impact en privacy-kwesties die openbaarmaking van bronnen met zich meebrengen. Samenwerking met archieven en instellingen moet gericht zijn op een duurzame en integere omgang met digitale bronnen. Bovendien streven historici naar het behoud van hun professionele autonomie bij het gebruik van digitale technologieën en kunstmatige intelligentie, zodat de interpretatie van bronnen onder menselijke verantwoordelijkheid en controle blijven.

Tot slot, historici moeten het verwerven van **financiële steun**, sponsoring of unieke voorrechten (inclusief speciale toegang tot onderzoeksmateriaal) in het kader van hun onderzoek **rapporteren**, omdat deze voorrechten hun onderzoeksresultaten kunnen vertekenen.

4. Plagiaat

Integere beoefening van de geschiedenis betekent dat historici erkennen schatplichtig te zijn aan het werk van andere historici. Dat geldt voor het zorgvuldig verwijzen naar zowel de primaire bronnen als de secundaire literatuur. Het werk van een ander kopiëren en als eigen werk presenteren is plagiaat. Hieronder valt ook het zonder duidelijke verwijzing presenteren van een door kunstmatige intelligentie

gegenereerde tekst als eigen intellectueel product. **Plagiaat** schendt 'het archief' van historische bronnen door de secundaire bronnen die hebben bijgedragen aan een bepaalde argumentatie niet te onthullen. Het is een vorm van fraude die het vertrouwen schendt waarvan het beroep afhankelijk is.

Het ontvreemden van het werk van een andere auteur, en het presenteren ervan als eigen werk, is plagiaat en een ernstige schending van de wetenschapsethiek. Plagiaat ondermijnt de geloofwaardigheid van de plagiaris alsook van het beroep. Het is een inbreuk op de eigendomsrechten van de geplagieerde en van de bezitter van het auteursrecht. Het ontdekken ervan kan daarom niet alleen leiden tot sancties (zoals uitsluiting van een geschiedenisopleiding, weigering van promotie, of beëindiging van het dienstverband), maar ook tot gerechtelijke stappen. **Afwijzing en uitsluiting door de beroepsgroep zijn de grootste straffen voor plagiarissen**.

Plagiaat kent vele vormen. Het duidelijkste misbruik is het woordelijk overnemen van zinnen van anderen zonder aanhalingstekens, citaten of bronvermelding. Subtieler, maar evenzeer plagiaat, is het zich toe-eigenen van begrippen, gegevens of notities, vermomd in nieuwe zinnen, of het verwijzen naar een geleend werk in een noot aan het begin van de tekst, maar er dan vervolgens uitgebreid gebruik van maken zonder verdere bronvermelding.

In leerboeken, encyclopedie-artikelen, brede syntheses, en sommige presentaties in het openbaar kunnen de toegestane mate van afhankelijkheid van eerdere wetenschap, en ook de normen voor citeren en andere vormen van toeschrijving verschillen van wat wordt verwacht in monografieën of artikelen. Maar zelfs daar moeten historici de bronnen aangeven van recente of bijzondere bevindingen en interpretaties, die nog geen deel uitmaken van de binnen het beroep breed gedeelde kennis. En al lenen sommige vormen van historisch werk zich minder voor expliciete bronvermelding (bijvoorbeeld films en tentoonstellingen), toch moet alles in het werk worden gesteld om de wetenschap die dergelijk werk voedt te erkennen in bijschriften en aftiteling of colofon. **Een beschuldiging van plagiaat kan het best vermeden worden door steeds expliciet, grondig en genereus te zijn in het erkennen van intellectuele schatplichtigheid**.

Historici moeten bovendien altijd **de hulp en het werk** van collega's, studenten, onderzoeksassistenten, herinneringsactivisten, geïnterviewden en anderen **erkennen** en hun medewerkers naar behoren vermelden.

Alle historici, zowel beroepshistorici als studenten en amateurs, zijn verplicht zich te verzetten tegen misleiding en plagiaat. Deze verplichting geldt in het bijzonder voor docenten die werkgroepen voor studenten geven. Zij spelen een cruciale rol in de vorming van het beeld dat jonge historici hebben van de wetenschapsethiek en de intellectuele integriteit. Het is daarom de opdracht van docenten om van deze

werkgroepen steeds ook een training in wetenschappelijke integriteit te maken. Na hun afstuderen zijn historici in de eerste plaats aangewezen op waakzame zelfkritiek. Gedurende hun hele werkzame leven moeten historici vraagtekens plaatsen bij de aanspraken op originaliteit die hun werk maakt en het soort krediet dat het aan anderen toekent.

De eerste verdedigingslinie tegen plagiaat is preventief: historici dienen gewoonten aan te leren die hen beschermen tegen plagiaat. De standaardverdediging van plagiarissen – dat zij werden misleid door haastig gemaakte en gebrekkige aantekeningen – is alleen plausibel in een werkklimaat dat slordig werk gedoogt. Een basisregel van het maken van goede notities is dat elke onderzoeker nauwgezet onderscheid maakt tussen exact citeren en parafraseren.

De tweede verdedigingslinie tegen plagiaat is repressief en geldt instituties die plagiaat bestraffen. Alle instellingen waar beroepshistorici werkzaam zijn, zijn verplicht om procedures op te stellen die hun ethische normen verduidelijken en handhaven. De instellingen dragen een verantwoordelijkheid om de integriteit en reputatie van hun personeel te handhaven, door beschuldigingen van plagiaat snel en onpartijdig te onderzoeken en zo nodig passende sancties op te leggen. Straffen voor wangedrag moeten in verhouding staan tot de overtreding.

Alle historici delen de verantwoordelijkheid voor het verdedigen van strenge normen van intellectuele integriteit. Bij het beoordelen van manuscripten voor publicatie, het recenseren van boeken of het evalueren van collega's, moeten wetenschappers de eerlijkheid en betrouwbaarheid beoordelen waarmee de betreffende historici primaire bronnen en secundaire literatuur gebruiken. De geschiedwetenschap bloeit in een sfeer van openheid, die ook het zorgvuldig onderzoeken en openbaar bespreken van intellectueel bedrog moet omvatten.

5. Kennisverwerving

Onderwijzen is fundamenteel voor de geschiedbeoefening. Het gebeurt niet alleen in klaslokalen, maar ook in musea en op historische locaties, in documentaires en leerboeken, in krantenartikelen, op websites en in publieksboeken. Of het nu in het klaslokaal of in het publieke domein gebeurt, onderwijs zorgt ervoor dat het verleden deel blijft uitmaken van de levende herinnering in het heden. Dit draagt bij aan het goed burgerschap dat cruciaal is voor het democratische karakter van samenlevingen waarin het werk van historici kan gedijen.

Goed onderwijs houdt in dat informatie **zorgvuldig** wordt gepresenteerd en verwerkt, waarbij die informatie altijd in een context wordt geplaatst om de grotere betekenis ervan toe te lichten. Integer lesgeven betekent het evenwichtig en intellectueel eerlijk presenteren van rivaliserende interpretaties. Dit bevordert een belangrijk doel van het

onderwijs: de belangstelling wekken van degenen die voor het eerst met een nieuw historisch onderwerp in aanraking komen, en hen tot het inzicht brengen dat de **geschiedwetenschap een proces van levend onderzoek is**, en geen passieve verzameling van geaccepteerde feiten.

De politieke, sociale en religieuze overtuigingen van geschiedenisdocenten beïnvloeden onvermijdelijk hun werk en ze hebben het recht dergelijke overtuigingen te koesteren en te uiten. Dit is evenwel geen rechtvaardiging voor vervalsing, verzwijging of verkeerde voorstelling van zaken. Verder moeten docenten er rekening mee houden dat studenten en andere toehoorders het recht hebben te beargumenteren waarom zij het niet eens te zijn met een bepaalde interpretatie of standpunt en dienen zij deze dialoog te stimuleren. Studenten moeten besef krijgen van de veelheid van oorzaken en de diversiteit aan interpretaties. Binnen de grenzen van het bestudeerde historische onderwerp moet de vrije expressie van legitieme en gefundeerde meningsverschillen altijd een doel zijn. Docenten op hun beurt moeten het werk van de leerlingen alleen op zijn verdienste beoordelen.

6. Het publieke debat

Aangezien **accurate feiten en gefundeerde interpretaties bijdragen aan het historisch besef dat essentieel is voor open debat en burgerschap**, krijgen historici regelmatig de gelegenheid om de implicaties van hun kennis voor het heden publiekelijk toe te lichten. Het is een van de voorrechten van het beroep om historische inzichten en interpretaties te delen met een breder publiek. De instellingen die historici in dienst hebben, moeten het belang hiervan erkennen. Historici mogen enerzijds niet onderworpen worden aan institutionele of professionele censuur enkel voor de inhoud van hun overtuigingen en activiteiten in het publieke domein, maar zij mogen zich anderzijds niet ten onrechte voordoen als sprekers van hun instellingen of hun beroepsorganisaties wanneer zij daartoe niet gemachtigd zijn. Ook mogen ze zich niet beroepen op hun gezag als historicus bij onderwerpen die buiten hun expertise vallen.

Historici die zich in het publieke debat begeven, hebben de verantwoordelijkheid door hun optreden de beste praktijken van het historisch beroep te vertegenwoordigen. Dit betekent dat zij een evenwicht moeten zoeken tussen hun verlangen om hun standpunt naar voren te brengen en hun verantwoordelijkheid om de normen en waarden die hun professionele autoriteit als historici schragen, hoog te houden. Deze uitdaging kan bijzonder complex zijn voor publiekshistorici, die in hun dagelijks werk vaak op meerdere niveaus verantwoording moeten afleggen, en voor activistische historici die een bepaalde zaak bepleiten.

Publieke discussies over complexe historische vraagstukken **vereenvoudigen** onvermijdelijk aspecten van die vraagstukken. Hoewel het volkomen aanvaardbaar is dat historici hun eigen standpunt met het publiek delen, moeten zij ook trachten aan te

tonen hoe zij bewijsmateriaal koppelen aan argumenten om te komen tot eerlijke, genuanceerde en verantwoorde interpretaties van het verleden. Het verlangen om ‘punten te scoren’ mag historici er nooit toe verleiden een verkeerde voorstelling te geven van het verleden of van de historische methode. Historici hebben bovendien een maatschappelijke taak om kritisch te reflecteren op door kunstmatige intelligentie systemen gegenereerd materiaal, zoals beelden of video’s (*deep-fakes* of 'reconstructies'),die in de media verschijnen en een vals gevoel van authenticiteit kunnen wekken.

Historici die werken in overheidsinstellingen, bedrijven en instellingen zonder winstoogmerk, maar ook degenen die af en toe optreden als politieke adviseurs, experts, publieke intellectuelen, adviseurs, forensische experts of getuigen, journalisten of commentatoren, kunnen voor een keuze tussen professionaliteit en partijdigheid komen te staan. Als historici moeten zij gevoelig zijn voor de complexiteit van het verleden, voor de verscheidenheid aan historische interpretaties en voor de beperkingen van hun eigen standpunten.

7. Reputatie en vertrouwen

Historici zijn verplicht hun **prestaties** in alle omstandigheden zorgvuldig en eerlijk te presenteren. Zij moeten ervoor zorgen dat hun kwalificaties niet verkeerd of overdreven worden weergegeven in hun **curriculum vitae (CV)**, in sollicitaties of in het openbaar. Historici mogen onder de voltooide prestaties op hun CV geen graden of onderscheidingen vermelden die zij nooit hebben behaald, aanstellingen die zij nooit hebben bekleed, artikelen of boeken die zij nooit hebben geschreven of gepubliceerd, noch verkeerde voorstellingen van hun creatieve of professionele werk geven. Historici moeten transparant zijn over hun rol in (onderzoeks)projecten waarbij kunstmatige intelligentie delen van het schrijf- of analysewerk heeft overgenomen. Vertrouwen in de historicus berust op de garantie dat de menselijke controle (*human-in-the-loop*) over de uiteindelijke interpretatie altijd gewaarborgd is.

De status van een boek, artikel of andere publicaties die nog in de maak zijn, is vaak belangrijke informatie voor commissies die sollicitaties, (vaste) aanstellingen, promoties of beurzen beoordelen. Toch heeft de beroepsgroep geen **gestandaardiseerde terminologie** voor publicaties in uitvoering, waardoor hun status vaak onduidelijk is.

Het KNHG stelt het volgende **lexicon** voor:

- "***Ingediend***" of "***in overweging***": het voorstel, boek of artikel is ingediend bij een uitgever of tijdschrift, maar er is nog geen contract of overeenkomst tot publicatie.
- "***Onder contract bij …***": een uitgever en een auteur hebben een contract getekend voor een boek in wording, maar het definitieve manuscript is nog niet ingediend.
- "***Te verschijnen***": een voltooid manuscript is geaccepteerd door een uitgever of tijdschrift.
- "***In druk***": het manuscript is volledig geredigeerd en niet meer in handen van de auteur. Het bevindt zich in de laatste fase van het productieproces.

Historici moeten bedacht zijn op eventuele **belangenconflicten** die bij de uitvoering van hun professionele taken kunnen ontstaan. Er is sprake van belangenverstrengeling wanneer persoonlijke belangen of vooringenomenheid het vermogen om in overeenstemming met de professionele verplichtingen te handelen in gevaar kunnen brengen. Historici kunnen met dergelijke situaties worden geconfronteerd als deelnemers aan een of andere vorm van collegiale toetsing – bijvoorbeeld bij het recenseren van boeken, het beoordelen van subsidieaanvragen, het goedkeuren van manuscripten voor publicatie, het evalueren van programmavoorstellen voor jaarvergaderingen en conferenties of het selecteren van winnaars van prijzen en onderscheidingen. Zij moeten nagaan of er sprake is van een belangenconflict of de schijn daarvan en zich in voorkomend geval onthouden van beslissingen of andere acties. Zij moeten situaties vermijden waarin zij financieel voordeel hebben of lijken te hebben ten nadele van hun professionele verplichtingen. Zij moeten normaliter weigeren deel te nemen aan de formele beoordeling van werk van iemand jegens wie zij een persoonlijke verplichting hebben, uitgesproken vriendschap of vijandschap koesteren, of met wie zij rechtstreeks concurreren.

De KNHG moedigt alle historici aan om hun professionele verantwoordelijkheden zeer ernstig te nemen, ze te verdedigen, en te pleiten voor integriteit, billijkheid en strenge normen in het gehele vakgebied.

Beknopte leeslijst

1. Geschiedenis en aanverwante wetenschappen

Koninklijk Nederlands Historisch Genootschap (KNHG)
Dit doen wij/kennisdelen: open science (knhg.nl).
Koninklijke Vereniging Archiefsector Nederland (KVAN)
Beroepscode voor archivarissen (1997).
Nederlandse Vereniging van Archeologen (NVvA)
Gedragscode voor beroepsarcheologen van de NVvA (2001).
Het handvest (1995).

2. Wetenschap in het algemeen

Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW)
Nederlandse gedragscode wetenschappelijke integriteit 2027 (2026).
Vrijheid verankerd. Naar een versterkte juridische borging van academische vrijheid (2026).
Academische vrijheid in Nederland: Een begripsanalyse en richtsnoer (2021).
Gedragscode belangenverstrengeling (2008).
Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek (2003).
Goed voorbeeld doet volgen: Het nieuwe erkennen en waarderen volgens de Jonge Akademie (2020).
Richtlijnen voor historisch-wetenschappelijk onderzoek in opdracht (2007).
Sociale veiligheid in de Nederlandse wetenschap: Van papier naar praktijk (2022).
Vertrouwen in wetenschap (2013).
Vrijheid van wetenschapsbeoefening in Nederland (2018).
Wetenschap op bestelling: Over de omgang tussen wetenschappelijk onderzoekers en hun opdrachtgevers (2005).
Wetenschappelijke integriteit (2010).
Wetenschappelijk onderzoek: dilemma's en verleidingen (2005).
Zorgvuldig en integer omgaan met wetenschappelijke onderzoeksgegevens (2012).

Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO)
Code omgang met persoonlijke belangen (2019).
Gedragscode belangenverstrengeling NWO (2010).

Universiteiten van Nederland (UvNL)[3]
Code goed bestuur universiteiten (2017, 2019).
Gedragscode voor gebruik van persoonsgegevens in wetenschappelijk onderzoek (2005).
Handreiking aanpak bedreiging en intimidatie van wetenschappers (2021).

[3] Van 1985 tot en met 2021 heette de UvNL: Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU)

Nederlandse Gedragscode Wetenschapsbeoefening: Principes van goed wetenschappelijk onderwijs en onderzoek (2004, 2005, 2012, 2014).
Statement VSNU over proctoring (2020).
Universitaire gedragscode met betrekking tot marktactiviteiten (2006).

Landelijk Orgaan voor Wetenschappelijke Integriteit (LOWI)
Notitie wetenschappelijke integriteit: Over normen van wetenschappelijk onderzoek en een Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (2001).

Andere
UM Citation Guide: A Guide by FEM (2022).